

İNGİLİZ VATANDAŞLARININ TÜRKİYE'YE YÖNELİK TAZMİNAT TALEPLERİ HAKKINDA İNGİLTERE LORDLAR KAMARASI'NDA YAPILAN OTURUM ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

EVALUATIONS ON THE SESSION IN THE HOUSE OF LORDS ABOUT
BRITISH CITIZENS' CLAIMS FOR COMPENSATION AGAINST TURKEY

Çağdaş YÜKSEL*

Geliş Tarihi/Received:22.03.2021

Kabul Tarihi/Accepted:30.11.2021

YÜKSEL, Çağdaş, (2022), "İngiliz Vatandaşlarının Türkiye'ye Yönelik Tazminat Talepleri Hakkında İngiltere Lordlar Kamarası'nda Yapılan Oturum Üzerine Değerlendirmeler", Belgi Dergisi, S.23, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Kış 2022/1, ss. 125-140.

Öz

İngiliz Hükümeti Osmanlı İmparatorluğu'nu Birinci Dünya Savaşı'nın uzamasından sorumlu tuttuğu için savaş sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'ndan büyük bir tazminat almayı tasarlamıştır. İtilaf Devletleri savaş sonrasında Berlin ve Viyana'da bulunan Osmanlı altınlarına el koydukları gibi bir de Sevr Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu'na büyük bir tazminat yüklemişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'nda aldığı ağır yenilginin etkisi ile Osmanlı İmparatorluğu çok ağır şartlar içeren Sevr Antlaşması'nı ve ödeyemeyeceği miktarda tazminatı kabul etmiştir. Fakat Millî Mücadele'nin başarıya ulaşması üzerine Sevr Antlaşması uygulanamamış ve Türkiye ile İtilaf Devletleri arasında barışı sağlamak için Lozan Konferansı toplanmıştır. Bu konferans neticesinde yapılan Lozan Barış Antlaşması ile İtilaf Devletleri tazminat isteklerinden vazgeçmek zorunda kalmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan alınması planlanan tazminattan vazgeçilmesi İngiltere'de siyaset gündemini oldukça meşgul etmiştir. Tazminat meselesi için Lordlar Kamarası'nda bir oturum yapılmış ve İngiliz Hükümeti'ne pek çok eleştiri yöneltilmiştir. Bu oturumda bazı politikacılar Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiliz vatandaşlarını zarara uğrattığını savunmuşlardır. Savaş sonrası yapılan barış antlaşmalarında tazminat maddeleri olduğunu ileri sürerek Lozan Antlaşması'nda tazminat hükmü olmamasını eleştirmişlerdir. Lordlar Kamarası'ndaki oturumda İngiliz Hükümeti zarara uğrayan İngiliz vatandaşlarının haklarını savunamamakla suçlanmıştır. İtilaf Devletleri arasında Paris'te tazminat taleplerini değerlendirmek üzere bir komisyon kurulmuş, bu komisyon talepleri değerlendirerek haklı bulunanlara ödeme yapmıştır. Komisyona ayrılan fon ise Berlin ve Viyana'da el koyulan Osmanlı altınlarından oluşturulmuştur. Paris'teki komisyonun ödemeleri sonrasında tazminat konusu politik gündemden kaybolmuştur. Zaten İngiliz Hükümeti'nin tazminat konusu yüzünden Lozan Antlaşması'nı tehlikeye atmak gibi bir niyeti hiçbir zaman olmamıştır. Tazminat konusunun Lordlar Kamarası'nda tartışılması Avam Kamarası'nda gündeme gelmemesi de bunu göstermektedir. Bu makalede Lordlar Kamarası'nda tazminat konusunun tartışıldığı oturum incelenmiştir. Böylece Lozan Antlaşması sonrasında tazminat konusunun İngiliz politik gündemine ne şekilde yansığının gösterilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Sevr Antlaşması, Lozan Antlaşması, Tazminat Talepleri*

* Dr., Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, cyuksel@pau.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-2230-3702>).

Abstract

Since the British Government blamed the Ottoman Empire for the prolongation of the First World War, it planned to receive a large indemnity from the Ottoman Empire after the war. After the war, the Entente Powers confiscated the Ottoman gold in Berlin and Vienna and also gave a great compensation to the Ottoman Empire with the Treaty of Sevres. With the effect of the heavy defeat it received in the First World War, the Ottoman Empire accepted the Treaty of Sevres, which included very harsh conditions, and the amount of compensation it could not pay. After the success of the National Struggle, the Treaty of Sevres was unimplemented. Convened a conference in Lausanne to make peace between Turkey and the Allies were collected. With the Treaty of Lausanne concluded as a result of this conference, the Entente Powers had to give up their demands for compensation. The abandonment of the compensation planned to be taken from the Ottoman Empire has occupied the political agenda in Britain. A session was held in the House of Lords on the issue of compensation and a lot of criticism was directed against the British Government. In this session, some politicians argued that the Ottoman Empire harmed British citizens during the First World War. They criticized the lack of compensation in the Treaty of Lausanne, claiming that there were compensation clauses in the peace treaties made after the war. At the session in the House of Lords, the British Government was accused of failing to defend the rights of British citizens who suffered losses. A commission was established between the Entente States to evaluate the compensation claims in Paris, and this commission evaluated the demands and paid those who were justified. The fund allocated to the commission was made up of Ottoman gold confiscated in Berlin and Vienna. After the payments of the commission in Paris, the issue of compensation disappeared from the political agenda. In any case, the British Government never intended to endanger the Treaty of Lausanne because of the issue of compensation. The fact that the issue of compensation is discussed in the House of Lords and not on the agenda in the House of Commons shows this. In this article, the session in which the issue of compensation was discussed in the House of Lords was examined. Thus, it is aimed to show how the issue of compensation was reflected on the British political agenda after the Treaty of Lausanne.

Keywords: *The Ottoman Empire, Great Britain, the Treaty of Sevres, the Treaty of Lausanne, Claims for compensation*

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'nda ağır bir yenilgi yaşaması üzerine İtilaf Devletleri Osmanlı yönetimine Sevr Antlaşması'nı dayatmışlardır. Bu antlaşma ile Osmanlı topraklarının önemli bir bölümü paylaşılmış, Osmanlı İmparatorluğu'na pek çok sınırlama getirilmiş, kapitülasyonlar genişletilmiş ve büyük bir tazminat Türk halkının sırtına yüklenmiştir. Ancak Türk halkının Millî Mücadele'si Sevr Antlaşması'nın uygulanmasına olanak tanımamıştır. Millî Mücadele'nin zaferi neticesinde İtilaf Devletleri Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile uzlaşmak zorunda kalmışlar ve ortaya Lozan Antlaşması çıkmıştır. Lozan Antlaşması Sevr Antlaşması'nın pek çok maddesini değiştirdiği gibi tazminat meselesini de ortadan kaldırmıştır. Bu antlaşma ile İtilaf Devletleri tazminat taleplerinden vazgeçmek zorunda kalmışlardır. İngiliz vatandaşlarının Türkiye'ye yönelik tazminat taleplerinin sonuçsuz kalması, hükümete eleştiriler yöneltilmesine yol açmıştır. Lozan Antlaşması İngiliz Parlamentosu'nda onaylandıktan sonra bile tazminat meselesi İngiltere'de politik gündemi zaman zaman meşgul etmiştir. Bu duruma tazminat ödemeleri için ayrılan fonun kullanılmaması ve tazminat konusu hakkında çalışma yürüten komisyonun çalışmalarını henüz sonlandıramamış olması yol açmıştır.

İngiltere'de tazminat meselesi hakkında süren tartışmayı anlamaya yardımcı olmak için bu çalışmada 13 Temmuz 1925 günü İngiltere Lordlar Kamarası'nda yapılan oturum analiz edilmiştir. Böylece Lozan Antlaşması sonrasında ortaya çıkan durumun İngiliz politikacılar tarafından nasıl değerlendirildiğinin gösterilmesi hedeflenmiştir. Türkiye'den tazminat alınamamasının İngiltere'de ne gibi akisleri olduğu İngiltere parlamento tutanakları üzerinden gözler önüne serilmiştir. Bu sayede tazminat konusunun İngiltere'de değerlendirilmesinin daha iyi anlaşılmasına katkı yapmak hedeflenmiştir.

A-Tarihsel Arka Plan

Birinci Dünya Savaşı savaşa katılan bütün ülkelere büyük bir ekonomik yıkım getirmiştir. Bu durum ister istemez savaşın galiplerini ekonomik meseleleri dikkate almaya zorlamıştır¹. İtilaf Devletleri Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulacak düzeni planlarken dünyayı kendi çıkarlarına uygun şekilde şekillendirmeyi hedeflemişlerdir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında barış antlaşmalarını hazırlamak için 19 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı toplanmıştır². Konferansta Almanya ile imzalanmak üzere Versay Antlaşması hazırlanmıştır. Bu antlaşma ile Almanya pek çok toprak kaybına uğramış ve önemli sınırlamalara maruz kalmıştır. İtilaf Devletleri hem savaş sırasında yaşadıkları ekonomik kaybı telafi etmek hem de Almanya'nın bir daha toparlanmasını engellemek için Versay Antlaşması'na büyük bir tazminat maddesi de eklemiştir³. Almanya'dan talep edilen tazminat öncelikle 56 milyar dolar olarak belirlenmiş, daha sonra bu miktar 33 milyar dolara indirilmiştir⁴. Savaşta çıkmış olan Almanya için bu tazminatın ödenmesi mümkün

1 Christopher Godden, "Post-War Economies (Great Britain and Ireland)", *International Encyclopedia of the First World War*, Erişim Adresi: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/post-war_economies_great_britain_and_ireland, Erişim Tarihi: 29.05.2021.

2 *History.com*, "Treaty of Versailles", Erişim Adresi: <https://www.history.com/topics/world-war-i/treaty-of-versailles-1>, Erişim Tarihi: 02.06.2021.

3 Stephane Le Bras, "Post-War Economies (France)", *International Encyclopedia of the First World War*, Erişim Adresi: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/post-war_economies_france, Erişim Tarihi: 28.05.2021.

4 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Kronik Kitap, İstanbul 2018, s. 85.

olmamıştır⁵. Amerika Birleşik Devletleri'nin ön ayak olması ile Davies Planı hazırlanmış ve tazminat meselesi bir süre için sorun olmaktan çıkmıştır⁶. Borç yükü Alman ekonomisini çöküşe sürüklemiştir. Bunun üzerine Amerika'nın girişimi ile Young Planı hazırlanmış ve Almanya'nın borçlarını ödemesi sağlanmaya çalışılmıştır⁷. Fakat dünyadaki ekonomik krizin de etkisiyle bu plan da başarısız olmuştur.

İtilaf Devletleri Birinci Dünya Savaşı'nın diğer mağlup ülkeleri olan Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'dan da tazminat almışlardır⁸. Ancak bu ülkelere yüklenen tazminat yükü Almanya'ya kıyasla çok daha makul miktarda olmuştur. Bundan sonra sıra Osmanlı İmparatorluğu ile yapılacak barış antlaşmasına gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu da Birinci Dünya Savaşı'nda kötü bir yenilgi almış⁹ ve bu nedenle ağır şartlar içeren Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalmıştır¹⁰. Bu mütareke Anadolu'nun işgaline hukuki açıdan zemin hazırlamıştır¹¹. Mütareke sonrasında İtilaf Devletleri Anadolu'nun çeşitli bölgelerini işgal etmeye başlamaları¹² ve işgallere Yunanistan'ın da katılması Türk halkının sabrını taşımıştır¹³. Yunanistan'ın gerçekleştirdiği işgallerin kalıcı olma ihtimali halkı büyük endişeye sevk etmiştir¹⁴. Anadolu'da işgallere karşı direniş başlamış ve Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkması sonrasında direniş merkezi bir hale gelmiştir¹⁵.

Birinci Dünya Savaşı'nda alınan ağır yenilginin etkisiyle Osmanlı Hükümeti İtilaf Devletleri tarafından hazırlanan Sevr Antlaşması'nı kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu antlaşma ile Türk Milleti'nin hem devletini hem de vatanını kaybetmesi hedeflenmiştir¹⁶. Türk halkının başlattığı Millî Mücadele Sevr Antlaşması'nın hayata geçirilmesini imkânsız hale getirmiştir¹⁷. Millî Mücadele'nin zaferi sonrasında Mudanya Mütarekesi imzalanmıştır¹⁸. Mudanya Mütarekesi sonrasında İtilaf Devletleri barış koşullarını görüşmek üzere Türkiye'yi barış konferansına davet etmeye karar vermişlerdir¹⁹. Bu **kapsamda Türkiye** Büyük Millet Meclisi 27 Ekim 1922 günü İtilaf Devletleri tarafından *5 History.com*, "How Economic Turmoil After WWI Led to the Great Depression", Erişim Adresi: <https://www.history.com/news/world-war-i-cause-great-depression>, Erişim Tarihi: 02.06.2021.

6 Dietmar Rothermund, "Post-War Economies", *International Encyclopedia of the First World War*, Erişim Adresi: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/post-war_economies, Erişim Tarihi: 31.05.2021.

7 Edward Bennett, *Germany and the Diplomacy of the Financial Crisis 1931*, Harvard University Press, Cambridge 1962, s. 19.

8 Walter Iber, "Post-War Economies (Austria-Hungary)", *International Encyclopedia of the First World War*, Erişim Adresi: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/post-war_economies_austria-hungary, Erişim Tarihi: 28.05.2021.

9 Ahmet Gülen, "Demokrat Parti Döneminde Lozan Algısı", *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 14, S. 53, 2013, s. 78.

10 Bayram Kodaman, "Lozan Antlaşması Hakkında Bir Değerlendirme", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 1, 1989, s. 6 ve Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. 1, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977, s. 25.

11 Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, C. 5, İstanbul 2008, s. 118 ve İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, C. 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 12.

12 Sezai Ökte, "Lozan Barış Konferansı Sürecinde İç ve Dış Kamuoyu Oluşturmaya Yönelik Faaliyetler", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 49, 2012, s. 129.

13 Tayyip Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C. 2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 42.

14 Mevlüt Çelebi, "90. Yılında Lozan Barış Antlaşması", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. 28, S. 1, 2013, s. 1.

15 Temuçin Ertan, "Lozan Konferansı'nda Türkiye'yi Temsil Sorunu", *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 14, S. 53, 2013, s. 62.

16 Sina Akşin, *İç Savaş ve Sevr'de Ölüm*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 344 ve Kodaman, *a.g.m.*, ss. 6-7.

17 Cevdet Küçük, "Sevr Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 37, İstanbul 2009, s. 4.

18 Cezmi Eraslan, "Mudanya Mütarekesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 30, İstanbul 2005, s. 357.

19 Şerafettin Turan, "Lozan Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 27, İstanbul 2003, s. 214.

İngiliz Vatandaşlarının Türkiye'ye Yönelik Tazminat Talepleri Hakkında İngiltere Lordlar Kamarası'nda Yapılan Oturum Üzerine Değerlendirmeler

Lozan'da toplanacak barış konferansına davet edilmiştir²⁰. Ancak Ankara Hükümeti ile İstanbul Hükümeti arasında ikilik yaratarak bundan faydalanmak isteyen İtilaf Devletleri Lozan Konferansı'na İstanbul Hükümeti'ni de çağırılmışlardır. Bu olay Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde büyük bir kızgınlık yaratmış ve buna tepki olarak saltanat kaldırılmıştır²¹.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni temsil etmek için Lozan'a gidecek heyet İsmet (İnönü) Paşa, Rıza Nur ve Hasan Saka'dan oluşmuştur²². İsmet Paşa başkanlığındaki heyete çeşitli konularda yardımcı olmak üzere kalabalık bir danışman grubu eşlik etmiştir²³. Hükümet tarafından Türk Heyeti'ne verilen talimatta kapitülasyonlar ve Ermeniler konusunda kesinlikle taviz verilmemesi gerekirse görüşmelerin kesilmesi istenmiştir²⁴. Türk Heyeti konferansta temel olarak Misak-ı Milliye gerçekleştirmeye çalışmıştır²⁵.

İsmet Paşa konferans öncesinde Fransa'da yaptığı görüşmelerde İtilaf Devletleri'nin Türkiye'nin isteklerini hala anlayamadıklarını görmüştür²⁶. Bundan dolayı Lozan Konferansı'nda fazlasıyla mücadele etmesi gerektiğini anlamıştır²⁷. İngiltere Lozan Konferansı devam ederken Yunan Ordusu'nu yeniden düzene sokma girişimlerinde bulunmuştur. Bu faaliyet Türk Heyeti üzerinde önemli bir baskı oluşturmuştur²⁸. İngiltere'nin isteklerinin Misak-ı Milli ile bağdaşmaması konferansta uzlaşma sağlanmasını oldukça zorlaştırmıştır²⁹. Konferansta tazminat konusu gibi mali meseleler büyük anlaşmazlığa yol açmıştır³⁰. Uzun görüşmeler sonunda 24 Temmuz 1923 tarihinde Türkiye ile İtilaf Devletleri arasında Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır³¹. Lozan Antlaşması'nda savaş sonrasında yapılan diğer barış antlaşmalarından farklı olarak askeri sınırlamalar, büyük tazminatlar ve devlet egemenliğini sınırlayacak hükümler yer almamıştır. Bundan dolayı Lozan Antlaşması ile ortaya çıkan tablo birçok açıdan İngiltere'yi memnun etmemiştir³².

Lozan Barış Antlaşması Türkiye Cumhuriyeti için hukuki, siyasi, iktisadi alanda bağımsızlığını tescil eden çok önemli bir belge olmuştur³³. Konferans sırasında sınırlardan ziyade kapitülasyonlar, Osmanlı borçları, tazminat konuları gibi mali meselelerde şiddetli tartışmalar yaşanmış olması iktisadi bağımsızlığın siyasi bağımsızlık kadar önemli olduğunu göstermektedir. Nitekim antlaşma imzalandıktan iki yıl sonra bile tazminat meselesi İngiltere'de tartışılmaya devam etmiştir.

20 Hüner Tuncer, *Atatürkçü Dış Politika*, İstanbul 2008, s. 67.

21 Tahir Kodal, "Lozan Barış Antlaşması ve Türk Kamuoyu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 22, S. 64-65-66, 2006, s. 216.

22 Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, C. 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s. 33.

23 Yılmaz Altuğ, "Atatürk ve Lozan Konferansı'nın İlk Devresi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 21, S. 11, 1988, s. 418.

24 Hakan Uzun, "Türk Heyeti'nin Lozan'a Gidişi ve Lozan Konferansı Öncesinde Avrupa'daki Faaliyetleri (5 Kasım 1922-20 Kasım 1922)", *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 14, S. 53, 2013, ss. 331-332.

25 Sevtap Demirci, *Belgelerle Lozan*, Çev. Mehmet Moralı, İstanbul 2011, s. 60.

26 İsmet İnönü, *Hatıralar*, C. 2, Ankara 1987, s. 55.

27 Toktamış Ateş, *Türk Devrim Tarihi*, İstanbul 2004, s. 156.

28 Salahi Sonyel, *Gizli Belgelerle Lozan Konferansı'nın Perde Arkası*, Ankara 2014, s. 40.

29 Bilal Şimşir, *Lozan Günlüğü*, Ankara 2012, s. 111

30 Oğuz Gülcan, Fransız Kaynaklarına Göre Lozan Barış Konferansı'nda Fransa, (Basılmamış Doktora Tezi), *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü*, 2014, 151.

31 Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 275.

32 Yaşar Akbıyık, "Zaferin Tescili: Lozan Antlaşması", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. 1, Ankara 2009 s. 391.

33 H Demirci, "24 Temmuz 1923 Tarihli Lozan Barış Antlaşması'nın Türk ve Dünya Tarihi Açısından Önemi", *Anasay*, S. 2, 2017, s. 249

B-Tazminat Talepleri Hakkında İngiltere Lordlar Kamarası'nda Yapılan Oturum

İngiltere Lordlar Kamarası'nda 13 Temmuz 1925 günü Birinci Dünya Savaşı sırasında zarar gören İngiliz vatandaşlarının Türkiye'ye yönelik tazminat taleplerini tartışmak üzere bir oturum düzenlenmiştir. Bu oturuma Lord Newton'un konuşması ile başlanmıştır. Lord Newton konuşmasının başında Birinci Dünya Savaşı sırasında zarar gören İngiliz vatandaşlarının Türk Hükümeti aleyhine tazminat taleplerini gündeme getirmiştir. Lord Newton İngiliz Hükümeti'ne tazminat taleplerini değerlendirmek için çalışmalar yürüten Paris'teki değerlendirme komisyonun hangi sonuçlara vardığını sormuştur. Tazminat konusu nedeniyle Maliye ve Dışişleri Bakanlıklarının eleştiri altında olduğunu ifade eden Lord Newton, yakın arkadaşı olan Lord Balfour sayesinde Dışişleri Bakanlığının konuya bakış açısını öğrendiğini ifade etmiştir. Lord Newton Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan sıkıntıların, savaş sonrasındaki barış antlaşmaları sürecinden ayrılmayacağını savunmuştur. Lord Newton savaş sonrasında yapılan bütün barış antlaşmalarında savaş sırasında zarar gören kişilerle ilgili maddeler bulunduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle İngiliz vatandaşlarının Türkiye'ye yönelik tazminat taleplerinin karşılanmasının İngiliz Hükümeti'nin sorumluluğunda olduğunu dile getirmiştir. Lord Newton Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'dan tazminat talep eden pek çok İngiliz vatandaşı olduğunu hatırlatarak, tazminat konusunun İngiliz Hükümeti'ni oldukça meşgul edeceğini belirtmiştir. Ayrıca savaş sırasında yaşadıkları kayıp nedeniyle Türkiye'den tazminat talep eden İngiliz vatandaşlarının henüz hiçbir şey elde edemediklerini dile getirmiştir. Lord Newton bu kişilerin savaş sırasında en çok acı çekenler olduklarını iddia etmiştir³⁴.

Lord Newton Sevr Antlaşması'nın Birinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan diğer barış antlaşmaları ile benzer hükümler içerdiğini anımsatarak, bu antlaşmada zarar gören İngilizler için tazminat öngörüldüğünü ifade etmiştir. Lord Newton Sevr Antlaşması'na gönderme yaptığında kendisine artık bu antlaşmanın yürürlükte olmadığını hatırlatılmasını eleştirmiştir. Lozan Antlaşması'nın yürürlüğe girdiğinden haberdar olduğunu ifade eden Lord Newton bu antlaşmayı olumlu bulmadığını dile getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde çok zor durumda olan Türkiye'nin hatalı İngiliz politikaları nedeniyle şimdi toparlandığını söyleyen Lord Newton, Lozan Antlaşması sonrasında ise Türkiye'nin medeni dünya için büyük bir sorun haline geldiğini ileri sürmüştür³⁵.

Lord Newton Lozan Konferansı sırasında Türkiye'den tazminat olarak 13.500.000 sterlin istendiğini hatırlatmıştır. Ancak konferansın devamında tazminat talebinin 10.800.000 sterline indirildiğini anımsatmıştır. Türkiye'nin ise Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce İngiliz Hükümeti tarafından el koyulan iki savaş gemisi için 6.300.000 sterlin talep ettiğini ifade etmiştir. Lord Newton geriye kalan 4.500.000 sterlinlik fark için Türkiye'nin talepte bulunduğunu hatırlatmıştır. Türkiye'nin bu paranın Birinci Dünya Savaşı sonunda Viyana ve Berlin'de el koyulan Osmanlı altınlarına karşılık sayılmasını istediğini belirtmiştir. Lord Newton üzerinde tartışma bulunan bu paranın uluslararası bir fon yönetiminde olduğunu ifade etmiştir. İngiliz vatandaşlarının yanı sıra Fransa, İtalya ve Japonya vatandaşlarının bu paradan tazminat talep ettiklerini belirtmiştir. İzmir yangını sırasında zarar görenlerin

34 İngiltere Parlamento Tutanakları, Lordlar Kamarası, "Türkiye'ye Yönelik Tazminat Talepleri", 13 Temmuz 1925, s. 23-24.

35 İngiltere Parlamento Tutanakları, Lordlar Kamarası, "Türkiye'ye Yönelik Tazminat Talepleri", 13 Temmuz 1925, s. 24.

İngiliz Vatandaşlarının Türkiye'ye Yönelik Tazminat Talepleri Hakkında İngiltere Lordlar Kamarası'nda Yapılan Oturum Üzerine Değerlendirmeler

bile bu paradan pay almaya çalıştıklarını dile getirmiştir. Lord Newton bu paradan sadece Birinci Dünya Savaşı sırasında zarar görenlere ödeme yapılması gerektiğini söyleyerek, İzmir yangını olayının Türkler ile Yunanlılar arasındaki bir mesele olduğunu ileri sürmüştür. Bundan dolayı İzmir yangını mağdurlarının bu paradan talepte bulunmalarının son derece mantıksız olduğunu savunmuştur³⁶.

Lord Newton Birinci Dünya Savaşı bittiğinden beri İngiliz davacıların büyük mağduriyet yaşadığını iddia etmiştir. Lord Newton, İngiliz Hükümeti'nin tazminat talep eden vatandaşlarına öncelikle barış yapılana kadar daha sonra ise barış antlaşması onaylanana kadar beklemelerini tavsiye ettiğini hatırlatmıştır. Mevcut durumda ise Paris'te kurulan komisyonun çalışmaları sonuçlanana kadar İngiliz davacıların bir şey elde edemeyeceklerini dile getirmiştir. Şimdiye kadar İngiliz mağdurlara kredi vermek dışında bir ödeme yapıldığını belirtmiştir. Lord Newton farklı bir fondan bazı İngiliz davacılara 600.000 sterlinlik bir ödeme yapıldığını açıklamış, ancak bunun bir kredi olduğunu ifade etmiştir. Paris'teki komisyonun bir ödeme yapması durumunda bu fondan yapılan ödemenin geri alınacağını dile getirmiştir. Ayrıca yapılan ödemelerin son derece yetersiz olmasını eleştirmiştir. 43.000 sterlin isteyen bir davacıya 600 ya da 700 sterlin ödendiğini altını çizmiştir³⁷.

Lord Newton konuşmasının devamında savaş gemileri meselesine değinmiştir. İngiliz Hükümeti'nin Birinci Dünya Savaşı başlamadan hemen önce Osmanlı İmparatorluğu için inşa edilen ve parası ödenmiş olan iki savaş gemisine el koyduğunu ve bu gemiler için bir tazminat ödemesi de yapmadığını hatırlatmıştır. Savaşın başladığı ortamda İngiliz Hükümeti'nin İngiliz halkını düşünerek ve yasal haklarını kullanarak savaş gemilerine el koyduğunu savunmuştur. Lord Newton bu gemiler için ödenen paranın Türk halkı tarafından toplandığını anımsatarak, gemilerin teslim edilmemesinin Türk halkında büyük bir öfkeye yol açtığını ifade etmiştir. Ayrıca pek çok İngiliz politikacının, gemilere el koyulmasının Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa girmesine yol açtığını ileri sürdüklerini de dile getirmiştir. Lord Newton Enver Paşa'nın bu ulusal öfkeyi kullanarak Osmanlı İmparatorluğu'nu daha kolay savaşa sokmuş olabileceğini iddia etmiştir. İngiliz politikacıların el koyulan savaş gemileri için tazminat ödemeye gerek olmadığını savunduklarını hatırlatan Lord Newton İngiliz Hükümeti'nin hala aynı tezi savunduğunu ifade etmiştir. Lord Newton savaş gemilerine el koyulması üzerine Osmanlı Hükümeti'nin ülkede bulunan İngiliz tüccarların mallarına el koyduğunu ileri sürmüştür. Lord Newton konuşmasının devamında asıl meselenin gemileri tartışmak olmadığını belirtmiştir. İngiliz Hükümeti'nin bu gemilere el koymak için yasal bir hakkı olup olmadığını ve iki devlet arasında yapılan mukavelede bir tazminat hükmü bulunup bulunmadığı hakkında bir bilgisi olmadığını ifade etmiştir. Şimdiye kadar İngiliz politikacıların tazminat konusunda herhangi bir yükümlülük olmadığını açıkladıklarını hatırlatan Lord Newton, daha sonra Lozan Antlaşması'nın 58. maddesi ile Türkiye'nin gemiler konusunda tazminat talep etmekten vazgeçtiğini ileri sürmüştür. Ancak Lozan Antlaşması'nda böyle bir hüküm bulunuyorsa ortada bir çelişki olduğunu savunmuştur. Çünkü İngiliz politikacıların daha önce ortada bir tazminat meselesi olmadığını söylediklerini hatırlatarak, şimdi antlaşmada

36 İngiltere Parlamento Tutanakları, Lordlar Kamarası, "Türkiye'ye Yönelik Tazminat Talepleri", 13 Temmuz 1925, s. 24-25.

37 İngiltere Parlamento Tutanakları, Lordlar Kamarası, "Türkiye'ye Yönelik Tazminat Talepleri", 13 Temmuz 1925, s. 26.

tazminat ile ilgili bir madde varsa İngiliz politikacıların daha önce yalan söylediklerinin kesinleştiğini dile getirmiştir. Lozan Antlaşması'nın Birinci Dünya Savaşı sonrasında Paris'te imzalanan diğer antlaşmalardan farklı olduğunu ve İtilaf Devletleri tarafından dikte ettirilmediğini dile getiren Lord Newton Türk heyetinin Lozan Konferansı'nda başarılı olduğunu ve bu nedenle İngiliz Hükümeti'nin pek çok taviz vermek zorunda kaldığını kabul etmiştir. Tazminat meselesinin buna iyi bir örnek teşkil ettiğini savunmuştur. Tazminat konusundaki tavizin Türkiye'de zarara uğrayan İngiliz vatandaşları aleyhine verildiğini öne süren Lord Newton, Lord Curzon'un da bu durumu böyle kabul ettiğini belirtmiştir. Lord Curzon'u başarısız bulmadığını, kendisinin en önemli devlet adamlarından birisi olduğunu ifade eden Lord Newton bu başarısızlıkta müttefiklerinin İngiltere'yi yalnız bırakmasının önemli bir rolü olduğunu altını çizmiştir. Gelinen noktada İngiltere'nin iki savaş gemisine sahip olduğunu ancak buna karşılık Türkiye'de zarar gören İngiliz vatandaşlarının hiçbir şey elde edemediklerini ileri sürmüştür³⁸.

Lord Newton Birinci Dünya Savaşı nedeniyle İngiliz tüccarların Orta Doğu'da büyük bir zarara uğradıklarını hatırlatmıştır. Oysa bu bölgede İngilizlerin yüzyıllardır ticaretten büyük kar elde ettiklerini anımsatmıştır. Savaş nedeniyle İngiliz tüccarların bölgedeki haklarını, mallarını ve paralarını kaybettiklerini ifade etmiştir. Lord Newton sadece birkaç yıl önce İngiliz tüccarların Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ticarete hâkim olduklarının altını çizmiştir. İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu arasında büyük bir ticaret hacmi olduğunu ve İngiltere'nin Avrupa ülkelerinden ziyade Osmanlı ile ticaret yaptığını dile getirmiştir. Bu nedenle İngiliz Hükümeti'nin kısa sürede tüccarların sorunlarını çözmesi ve İngiltere ile Türkiye arasında ticari ilişkileri yeniden tesis etmesi gerektiğini ısrarla vurgulamıştır³⁹.

Bir sonraki konuşmacı Viscount Winsdor olmuştur. Konuşmasının başında Lord Newton'un konuşmasını iki parça halinde değerlendireceğini söylemiştir. Lord Newton'un konuşmasının ilk kısmının İngiliz Hükümeti'nin savaş sırasında zarara uğrayan İngilizler konusundaki politikası hakkında eleştiri olduğunu, ikinci kısmının ise Paris'te tazminat konusunda çalışan komisyonun çalışmalarını sorguladığını ifade etmiştir. Viscount Winsdor öncelikle konuşmasının ilk kısmında Lord Newton'un Almanya'nın İngiltere'yi zarara uğrattığını ve Osmanlı İmparatorluğu Almanya'nın müttefiki olduğu için bu zararda onun da payı olduğunu iddia ettiğini hatırlatmıştır. Daha sonra ise 1920-23 yılları arasında milliyetçi rejimin de Türkiye'de bulunan İngiliz vatandaşlarına zarar verdiğini savunduğunu ifade etmiştir. Paris'teki komisyonun çalışmaları hakkında daha sonra konuşacağını dile getiren Viscount Winsdor ilk olarak savaş zararları konusunda değerlendirme yapmak istediğini belirtmiştir. Bunu iki farklı kısımda yapacağını ilk olarak Almanya ve müttefiklerinin savaş sırasında neden olduğu zararlar hakkında, daha sonra ise milliyetçi Türk hükümetinin sebep olduğu zararlar hakkında değerlendirmelerde bulunacağını ifade etmiştir. İngiliz Hükümeti'nin savaş sırasında zarar gören İngiliz vatandaşlarına ödeme yapmak için 5.000.000 sterlin ayırdığını ve tazminat taleplerini değerlendirmek için Lord Summer başkanlığında bir Kraliyet Komisyonu kurulduğunu anımsatmıştır. Bu komisyonun görevini daha sonra Paris'te kurulan komisyona devrettiğini ve Paris'teki komisyonun İtilaf Devletleri temsilcilerinden oluştuğunu ifade etmiştir. Komisyona yapılan

38 İngiltere Parlamento Tutanakları, Lordlar Kamarası, "Türkiye'ye Yönelik Tazminat Talepleri", 13 Temmuz 1925, s. 27-28.

39 İngiltere Parlamento Tutanakları, Lordlar Kamarası, "Türkiye'ye Yönelik Tazminat Talepleri", 13 Temmuz 1925, s. 28.

İngiliz Vatandaşlarının Türkiye'ye Yönelik Tazminat Talepleri Hakkında İngiltere Lordlar Kamarası'nda Yapılan Oturum Üzerine Değerlendirmeler

başvurularda talep edilen tazminat miktarının 2.000.000 sterline ulaştığını ve komisyonun çalışmaları sonucunda şimdiye kadar 750.000 sterlin ödeme yapıldığını dile getirmiştir. Viscount Winsdor Lozan Konferansı'nda Türkiye'nin Almanya ve Avusturya'da bulunan 5.000.000 sterlinlik Osmanlı altınlarını istediğini hatırlatarak, bu paranın savaş sonrasında İtilaf Devletleri tarafından alınarak Paris'e getirildiğini belirtmiştir. Versay Antlaşması sonrasında bu paranın mağdurlara yapılacak tazminat ödemelerinde kullanılmasına karar verildiğini ve bunun için Paris'te bir komisyon kurulduğunu ifade etmiştir. İngiliz vatandaşlarının yanı sıra Fransız, İtalyan ve Japon vatandaşlarının da bu paradan tazminat almak için başvuruda bulduklarını dile getirmiştir⁴⁰.

Winsdor Viscount Paris'teki komisyon hakkında konuşmadan önce birkaç söz daha etmek istediğini belirterek İngiliz Hükümeti'nin tazminat talep eden İngilizler için bazı düzenlemeler yapmasını eleştirmiştir. Hükümetin daha önce Birinci Dünya Savaşı öncesinde el koyulan savaş gemileri için bir tazminat maddesi olmadığını ileri sürdüğünü hatırlatarak, Osmanlı topraklarında zarar gören İngilizlerin durumunun gemilerle ilgili olmadığını iddia etmiştir. Buna kanıt olarak Türkiye'nin sadece İngiliz vatandaşlarına değil savaşta olduğu bütün ülkelerin vatandaşlarına aynı muameleyi yaptığını söylemiştir. Viscount Winsdor Lozan Konferansı sırasında İtilaf Devletleri'nin Türkiye'den 15.000.000 sterlin ile 12.000.000 sterlin arasında bir tazminat talep ettiklerini ancak görüşmeler sırasında bu talebin 5.000.000 sterline indirildiğini hatırlatmıştır. Türkiye'nin de el koyulan savaş gemileri için 5.000.000 sterlin tazminat isteği nedeniyle tarafların karşılıklı olarak tazminat isteklerinden vazgeçtiklerini dile getirmiştir. Bu kararın alınmasında Türkiye'nin kötü ekonomik durumunun da göz önüne alındığını savunmuştur. Bu karar neticesinde tazminat talebinde bulunan İngiliz vatandaşlarının hala ödeme alamadıklarını ve bu konu hakkında uzayıp giden bir tartışma başladığını ifade etmiştir. Tazminat meselesindeki başarısızlıktan Lord Curzon'un sorumlu tutulamayacağını belirten Viscount Winsdor İngiltere'nin Türkiye ile yeni bir savaş istemediği için Lozan Konferansı'nda bu sonuca razı olduğunu dile getirmiştir. Almanya aleyhine tazminat isteyen İngiliz vatandaşları için Almanların İngiltere'de bulunan varlıklarına el koyulduğunu hatırlatan Viscount Winsdor Türkiye'ye karşı ise böyle bir girişimden pek sonuç çıkmayacağını çünkü Türklerin İngiltere'de fazla bir varlıklarının bulunmadığını belirtmiştir⁴¹.

Viscount Winsdor konuşmasının devamında Paris'teki komisyon hakkında konuşmak istediğini söylemiştir. Lozan Antlaşması parlamentoda onaylandıktan hemen sonra kurulan Paris'teki komisyonun İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilcilerden oluştuğunu ve tazminat meselesi için bir bütçe taslağı hazırladığını ifade etmiştir. İlgili hükümetlerin komisyon bütçesini onayladıklarını açıkladıktan sonra, komisyonun başvuru toplamak için Avrupa ve Orta Doğu'da basın yoluyla duyuru yaptığını hatırlatmıştır. Komisyonun elinde 4.600.000 sterlinlik bir fon olduğunu ve tazminatlar konusunda yapılan başvuruları değerlendirdiğini söylemiştir. Şu ana kadar komisyona 4.820 başvuru yapıldığını dile getirmiş ve son başvuru tarihi olan 6 Ağustos 1925 gününe kadar başvuran sayısının 5.000'e ulaşacağını tahmin ettiğini belirtmiştir. Ancak komisyonun pek çok sorunla yüz yüze olduğunu açıklamıştır. Kıbrıslıların durumu, başvuranların farklı milletlerden oluşu,

40 İngiltere Parlamento Tutanakları, Lordlar Kamarası, "Türkiye'ye Yönelik Tazminat Talepleri", 13 Temmuz 1925, s. 29-30.

41 İngiltere Parlamento Tutanakları, Lordlar Kamarası, "Türkiye'ye Yönelik Tazminat Talepleri", 13 Temmuz 1925, s. 31-32.

çok uluslu şirketlerin durumu gibi konularda kesin kararlar alınmadığını ifade etmiştir. Ayrıca İzmir yangını konusunun da önemli bir sorun olduğunu söylemiştir. Sigorta şirketleri bazı zararları tazmin ettikleri için bu konuda belirli bir ilerleme sağlandığını ve bölgede inceleme yapmak için bir alt komisyon kurulduğunu belirtmiştir. Bu alt komisyonun İstanbul, İzmir, Rodos, Kıbrıs, Suriye, Filistin ve Mısır'ı ziyaret ettiğini İngiliz temsilcinin ise Malta'ya uğradığını dile getirmiştir. Bu geziler ile bölgede incelemeler yapıldığını ve bazı mağdurlarla görüşüldüğünü açıklamıştır. Ancak komisyonun büyük sayıdaki davayı ele almasının ve bütün kanıtları incelemesinin çok büyük zaman alacağını ifade etmiştir. Komisyonun ise mümkün olan en kısa sürede bu davaları sonlandırmak gerektiğinin farkında olduğunu vurgulamıştır. İngiliz delegesinin de bu konuda komisyonu ikna ettiğini ileri sürerek İngiliz Hükümeti'nden karara bağlanan davalarda ödeme yapmak için fon hazırlamasını tavsiye etmiştir⁴².

Sonraki konuşmacı Lord Lamington olmuştur. Konuşmasının başında Lord Newton'un son derece karmaşık sorular sorduğunu ancak Viscount Winsdor'un başarılı bir konuşma ile ona cevap verdiğini dile getirmiştir. Bu konuşmadan Paris'teki tazminat komisyonun kendisini işe adadığını öğrendiği için mutlu olduğunu ifade etmiştir. Lord Lamington en büyük arzusunun Birinci Dünya Savaşı başında mallarını kaybeden İngiliz tüccarların varlıklarına kavuşmaları olduğunu belirtmiştir. Savaş başında İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun sipariş ettiği gemilere el koyması sonucunda Osmanlı topraklarındaki İngiliz tüccarların mallarına el koyulduğu ileri süren Lord Lamington, bu durumun İngiliz Hükümeti'ni çok rahatsız ettiğini söylemiştir. Bu olayın ortaya çıkmasında İngiliz Hükümeti'nin sorumlu olduğunu belirten Lord Lamington, o dönemde barış içinde olunan bir devletin gemilerine el koyulmasını eleştirmiştir. Bu hata nedeniyle İngiliz tüccarların zarara uğradığını ve hükümetin bu olaydaki rolünü asla kabul etmediğini hatırlatmıştır. İngiltere'nin bu davranışının aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa girmesinde önemli bir etken olduğunu da belirtmiştir. Lord Lamington konuşmasının sonunda İngiliz Hükümetinin hatası nedeniyle mallarını kaybeden İngiliz tüccarlara tazminat ödenmesi gerektiğini dile getirmiştir⁴³.

Bir sonraki konuşmacı Earl of Balfour olmuştur. Konuşmasının başında İngiliz tüccarların mallarına el koyulmasının İngiliz Hükümeti tarafından el koyulan iki savaş gemisiyle ilgili olmadığını savunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na girdikten sonra İtilaf Devletleri vatandaşı olan bütün tüccarların mallarına el koyduğunu ileri sürmüştür. Bu nedenle Osmanlı Hükümeti'nin aldığı kararın İngiliz tebaasıyla sınırlı kalmadığını ve gemi meselesiyle ilişkili olmadığını savunmuştur. Ayrıca o dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun tarafsızlığından şüphe edildiğini ve bu şüphenin doğru çıktığını hatırlatmıştır. Earl of Balfour Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa girmeden önce Almanya ile ittifak imzaladığını anımsatmıştır. Zarar gören İngiliz tüccarların durumuna bu gözle bakılması gerektiğini belirterek konuşmasını noktalamıştır⁴⁴.

Lord Newton yeniden söz alarak Lozan Konferansı'nda Türkiye ile antlaşma yapmak için tazminat talebinden vazgeçilmesini ahlaksızlık olarak nitelemiştir. Ayrıca tazminat

42 İngiltere Parlamento Tutanakları, Lordlar Kamarası, "Türkiye'ye Yönelik Tazminat Talepleri", 13 Temmuz 1925, s. 33.

43 İngiltere Parlamento Tutanakları, Lordlar Kamarası, "Türkiye'ye Yönelik Tazminat Talepleri", 13 Temmuz 1925, s. 34.

44 İngiltere Parlamento Tutanakları, Lordlar Kamarası, "Türkiye'ye Yönelik Tazminat Talepleri", 13 Temmuz 1925, s. 35.

İngiliz Vatandaşlarının Türkiye'ye Yönelik Tazminat Talepleri Hakkında İngiltere Lordlar Kamarası'nda Yapılan Oturum Üzerine Değerlendirmeler

meselesinin haksız ve yersiz olduğunu ileri sürenleri de şiddetle eleştirmiştir. Lord Newton Earl of Balfour'un İngiliz tüccarlara yapılan muamele ile el koyulan gemiler arasında ilişki olmadığı tezine de karşı çıkarak Osmanlı İmparatorluğu'nun en çok İngiliz tüccarlarını zarara uğrattığını savunmuştur. Lozan Antlaşması'nda gemi meselesi ile ilgili kesin bir hüküm olmadığını sadece Türklerden bu isteklerinden vazgeçmelerinin talep edildiğini ileri sürmüştür. Konuşmasını tazminat konusunun çözülmesini dileyerek noktalamıştır⁴⁵. Böylece Lordlar Kamarası'nda Birinci Dünya Savaşı sırasında zarar gömüş olan İngiliz vatandaşlarının Türkiye'ye yönelik tazminat taleplerini tartışmak üzere düzenlenen oturum sona ermiştir.

C-Oturum Hakkında Değerlendirmeler

Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere iktisadi açıdan büyük bir sıkıntı içerisine girmiştir. Savaşın getirdiği ekonomik yıkım ve savaş sonrasındaki işsizlik problemi uzun süre siyasi gündemi meşgul etmiştir⁴⁶. Bu nedenle Birinci Dünya Savaşı sırasında maddi zarar görmüş olan İngiliz vatandaşlarının tazminat taleplerinin karşılanmaması nedeniyle hükümetin eleştirilmesi normal karşılanmalıdır. İngiltere savaş sonrasında ülke ekonomisini toparlamak için Almanya'dan tazminat almayı planlamış, Osmanlı İmparatorluğu'ndan alacağı tazminatı ise zarar gören İngiliz vatandaşlarına dağıtmayı tasarlamıştır. Ancak Millî Mücadele'nin zaferi bu plana engel olmuştur. Lozan Konferansı sırasında kapitülasyonların devamı, Osmanlı borçları ve tazminat meselelerinin gündemi uzun süre meşgul etmesi sebepsiz değildir.

Lordlar Kamarası'nda düzenlenen oturumda Lord Newton'un ileri sürdüğü Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiliz vatandaşlarını ciddi kayıplara uğrattığı tezi pek de doğru değildir. Osmanlı yönetiminin savaş içerisinde olduğu bir devletin vatandaşlarına yönelik kaçınılmaz olarak önlem almıştır. Bu olayı değerlendirirken İngiltere'nin parası ödenmiş olan Osmanlı gemilerine el koyduğunun da unutulmaması gerekmektedir. Birinci Dünya Savaşı İngiliz tüccarların Osmanlı İmparatorluğu'nda ticaret yapmalarına engel olmuş, Duyun-u Umumiye'nin İngiltere'ye yaptığı borç ödemelerinin de durmasına yol açmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği mali yıkımın yanına İngiliz-Osmanlı ticaretinin durması eklenmiş ve Osmanlı ile ticaret yapan İngiliz vatandaşları büyük ölçüde zarar etmişlerdir. Ancak savaş sırasında yaşanan kayıplardan doğrudan Osmanlı Hükümeti'ni sorumlu tutmak adil görünmemektedir. Tazminat meselesi Birinci Dünya Savaşı öncesindeki gemi krizi ile de ilişkilidir. İngiltere'nin parası ödenmiş olan savaş gemilerine el koyması Osmanlı Hükümeti'nde gerçekten de büyük bir kızgınlığa yol açmıştır. Her ne kadar İngiliz Bahriye Nazırı Winston Churchill Enver Paşa'ya savaş sonrasında gemilerin teslim edeceğini bildirmiş olsa da bu taahhüt Osmanlı İmparatorluğu'nu tatmin etmemiştir⁴⁷. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya'nın yanında savaşa girmesi için bir neden daha ortaya çıkmıştır. İngiltere'nin el koyduğu gemiler için bir tazminat ödememesi ve bu durumun İngiliz politikacılar tarafından savunulması oldukça ilginçtir. Oysa aynı kişilerin zarar gören İngiliz tüccarlar için Türkiye'nin tazminat ödemesini ısrarla savunmaları dikkat çekicidir.

45 *İngiltere Parlamento Tutanakları*, Lordlar Kamarası, "Türkiye'ye Yönelik Tazminat Talepleri", 13 Temmuz 1925, s. 36.

46 Sevtap Demirci, *a.g.e.*, s. 43-44.

47 Tuğba Belenli, "Yavuz Zırhlısı ve Tamirinin Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi", *Belleten*, C. 83, S. 297, s. 691.

Millî Mücadele'nin zaferi sonrasında İngiliz Hükümeti'nin Sevr Antlaşması'nı uygulayacak gücü kalmamıştır. İngiliz kamuoyunun yeni bir savaşa karşı olması İngiltere'yi Türkiye ile yeni bir barış antlaşmasına mecbur bırakmıştır⁴⁸. Bundan dolayı Lord Newton'un Lozan Antlaşması'nda şikâyet etmesi çok isabetli görünmemektedir. Lozan Antlaşması Fransızların bir kısmını da tatmin etmemiş ancak Fransız Hükümeti gerçekçi davranarak Lozan Antlaşması'nı onaylamakta tereddüt etmemiştir⁴⁹. Ancak Lord Newton'un dile getirdiği gibi Osmanlı İmparatorluğu ile yapılacak barış antlaşmasının gecikmesi Millî Mücadele'ye önemli miktarda zaman kazandırmıştır. Bu konuda İngiliz Hükümeti'nin eleştirilmesi oldukça isabetli görünmektedir.

Lozan Konferansı sırasında tazminat meselesi tartışma konusu olmuştur. Türkiye İtilaf Devletleri'ne tazminat ödemeye yanaşmamıştır. İngiltere ise Birinci Dünya Savaşı öncesinde el koyduğu gemiler için herhangi bir ödeme yapmayı kabul etmemiştir. İtilaf Devletleri'nin Berlin ve Viyana'da el koydukları Osmanlı altınlarını vermeye istekli olmamaları üzerine Türkiye de İtilaf Devletleri'nden kendisine yönelik tazminat taleplerini geri çekmelerini istemiştir. Neticede Lozan Antlaşması'nda tazminat konusu yer almamıştır. Berlin ve Viyana'da el koyulan Osmanlı altınları bir fona devredilmiş ve bu fonun yönetimi Paris'te tazminat taleplerini değerlendirecek komisyona bırakılmıştır. İtilaf Devletleri bu şekilde kendi vatandaşlarının tazminat taleplerini hazinelerine yük getirmeden halletmek istemişlerdir. Aslında İngiltere öncelikle kendi vatandaşlarının tazminat taleplerini değerlendirmek üzere Londra'da bir Kraliyet Komisyonu kurmuştur. Fakat Fransız, İtalyan ve Japon vatandaşlarının da tazminat talepleri bulunması nedeniyle Osmanlı altınlarından oluşturulmuş olan fon Paris'te İtilaf Devletleri temsilcilerinin görev aldığı tazminat komisyonuna devredilmiştir. Böylelikle tazminat ödemelerinin Osmanlı altınları ile yapılmasına çalışılmıştır.

Lordlar Kamarası'ndaki oturumda bazı İngiliz politikacılar zarar gören vatandaşlarına ödeme yapmak için oluşturulan fonu yetersiz bulmuşlar ve Paris'teki komisyonun da yavaş çalışmasından şikâyet etmişlerdir. Bu nedenle Türklerden mutlaka tazminat alınması gerektiğini savunmuşlardır. Onlara göre Osmanlı İmparatorluğu Almanya'nın yanında savaşa girerek İngiltere'yi zarara uğratmıştır. Bu nedenle doğrudan İngiliz vatandaşlarına zarar vermese bile mutlaka tazminat ödemesi gerekmektedir. Bu kişilerin İngiltere'nin savaş öncesinde el koyduğu Osmanlı gemileri için ödeme yapmasına gerek olmadığını savunmaları da dikkat çekicidir.

Lordlar Kamarası'ndaki oturumda özellikle İtilaf Devletleri tarafından Paris'te oluşturulan komisyonun başvuru yoğunluğu nedeniyle yavaş çalışması oturumda İngiliz politikacılar tarafından sık sık eleştiri konusu olmuştur. Lozan Antlaşması ile Türkiye'den tazminat alamamaları elde bulunan paranın yapılacak ödemelere yetmemesi endişesi yaratmıştır. Bu nedenle bazı İngiliz politikacılar İngiltere Hükümeti'nden tazminat ödemeleri için yeni bir fon oluşturmasını talep etmişlerdir.

48 Sezai Ökte, *a.g.m.*, s. 132.

49 Fatma Uygur, "Lozan Barış Antlaşması'na Dair Fransız Meclis Zabıtlarında İtirazlar ve İtirafılar", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 65, 2020, s. 156.

İngiliz Vatandaşlarının Türkiye'ye Yönelik Tazminat Talepleri Hakkında İngiltere Lordlar Kamarası'nda Yapılan Oturum Üzerine Değerlendirmeler

Sonuç

İtilaf Devletleri Lozan Antlaşması ile Türkiye'den daha önce talep ettikleri tazminattan vaz geçmek zorunda kalmışlardır. Lozan Antlaşması İngiltere Parlamentosu'nda onaylanmadan önce tazminat konusu zaman zaman tartışma konusu olmuştur. Lozan Antlaşması'nın onaylanması sonrasında İngiliz vatandaşlarının devam eden tazminat davaları ve mevcut durumları bir kez de Lordlar Kamarası'nda yapılan oturumda tartışılmıştır. Bu oturumda tazminat hükümleri içermediği için Lozan Antlaşması kötü bulunmuş ve antlaşmayı imzalayan İngiliz Hükümeti'ne eleştiriler yöneltilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan diğer barış antlaşmalarında tazminat hükümleri bulunması nedeniyle Lordlar Kamarası'ndaki oturumda bazı politikacılar Sevr Antlaşması'nın geri getirilmesini bile talep etmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı sırasında zarar gören İngiliz vatandaşlarına tatmin edici bir ödeme yapılmaması ve bu duruma rağmen Lozan Antlaşması'nda tazminat hükümleri bulunmaması şiddetle eleştirilmiştir. Oturumda ayrıca Paris'teki tazminat komisyonunun çok yavaş çalışması, komisyona yapılan başvuruların hızlıca sonuçlandırılmaması ve komisyon çalışmalarını tamamlayana kadar İngiliz Hükümeti'nin tazminat talebinde bulunanlara herhangi bir ödeme yapmaması eleştiri konusu olmuştur. Bunlar dışında İngiltere tarafından el koyulan Osmanlı savaş gemileri için tazminat ödenmemesi son derece olumlu değerlendirilmiştir. Lordlar Kamarası'ndaki oturumda İzmir yangınında zarar görenlerin Paris komisyonuna yaptıkları başvuruların reddedilmesi gerektiği savunulmuştur.

Tazminat meselesinin Avam Kamarası'nda değil Lordlar Kamarası'nda gündeme gelmesi konunun aslında İngiliz Hükümeti'nin gündeminde olmadığını göstermektedir. İngiltere Lozan Antlaşması parlamentoda onaylandıktan sonra Musul Meselesine odaklanmış ve tazminat konusunu Paris'te kurulmuş olan komisyona bırakmıştır. Komisyonun değerlendirmeler sonucunda yaptığı ödemeler ile de mesele yavaş yavaş İngiliz siyaset gündeminden düşmüştür. Musul Meselesi sonrasında Türkiye ile ilişkilerin yavaş yavaş düzelmeye başlaması da tazminat konusunun önemini yitirmesine yol açmıştır. Zaten taraflar uzun mücadeleler sonucunda Lozan'da vardıkları uzlaşmadan çok hayati olmayan bir konu için vaz geçmeyi düşünmemişlerdir.

Kaynakça

1.Arşiv Belgeleri

İngiltere Parlamento Tutanakları, Lordlar Kamarası, "Türkiye'ye Yönelik Tazminat Talepleri", 13 Temmuz 1925, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1925/jul/13/british-claims-against-turkey>, Erişim Tarihi; 03.01.2021.

2.Kitaplar

Akşin, Sina (2008), *Kısa Türkiye Tarihi*, Cilt 5, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Akşin, Sina (2010), *İç Savaş ve Sevr'de Ölüm*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Akşin, Sina (2010), *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Armaoğlu, Fahir (2018), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Kronik Kitap.

Ateş, Toktamış (2004), *Türk Devrim Tarihi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Bennett, Edward (1962) *Germany and the Diplomacy of the Financial Crisis 1931*, Cambridge: Harvard University Press.
- Demirci, Sevtap (2011), *Belgelerle Lozan*, Çeviren Mehmet Morali, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gökbilgin, Tayyip (2011), *Milli Mücadele Başlarken*, C. 2, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnönü, İsmet (1978), *Hatıralar*, Cilt 2, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Jaeschke, Gotthard (1989), *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, C. 2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karacan, Ali Naci (2018), *Lozan*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Öke, Mim Kemal (1991), *Ermeni Sorunu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sonyel, Salahi (2014), *Gizli Belgelerle Lozan Konferansı'nın Perde Arkası*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Soysal, İsmail (2000), *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şimşir, Bilal (2012), *Lozan Günlüğü*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Şimşir, Bilal (1990), *Lozan Telgrafları I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tansel, Selahattin (1977), *Mondros'tan Mudanya'ya*, C. 1, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Tuncer, Hüner (2008), *Atatürkçü Dış Politika*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

3.Makaleler

- Akbıyık, Yaşar (2009), "Zaferin Tescili: Lozan Antlaşması", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. 1, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s. 371-392.
- Akın, Veysi (2002), "Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923)", *Türkler*, C. 16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 306-318.
- Altuğ, Yılmaz (1988), "Atatürk ve Lozan Konferansı'nın İlk Devresi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 4, S. 11, s. 417-436.
- Belenli, Tuğba (2019), "Yavuz Zırhlısı ve Tamirinin Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi". *Bellekten*, C. 83, S. 297, s. 689-728.
- Berber, Şarika (2006), "Lozan Antlaşması Perspektifinden Türk Boğazları Meselesine Bakış", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C. 14, S. 2, s. 617-628.
- Bilgin, Mustafa (2005), "Lozan Konferansı'nda Ermeni Meselesi: İtilaf Devletleri'nin Diplomatik Manevraları ve Türkiye'nin Karşı Siyaseti", *Bellekten*, C. 69, S. 254, s. 1-4.
- Burak, Mehmet (2005), "Lozan'da Ermeni Meselesi Tartışmaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 21, S. 62, s. 545-568.
- Çelebi, Mevlüt (2013), "90. Yılında Lozan Barış Antlaşması", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 28, S.1, s. 1-4.
- Cengiz, Nigar (2019), "Rus Kaynaklarına Göre Lozan Konferansı'nda Boğazlar Meselesi", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 36, s. 179-198.
- Cevizliler, Erkan ve Seyhan Akbulut (2019), "Lozan Barış Konferansı'nda Kapitülasyonlar Meselesi ve İsmet Paşa", *Atatürk Dergisi*, C. 8, S. 2, s. 161-193.

İngiliz Vatandaşlarının Türkiye'ye Yönelik Tazminat Talepleri Hakkında İngiltere Lordlar Kamarası'nda Yapılan Oturum Üzerine Değerlendirmeler

- Dilek, Mehmet (2011), "Lozan Konferansı'nda İtilaf Devletleri'nin Ermenilere Yönelik Toprak Talepleri", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 19-20, s. 1-27.
- Demirci, Hasan (2017), "24 Temmuz 1923 Tarihli Lozan Barış Antlaşması'nın Türk ve Dünya Tarihi Açısından Önemi", *Anasay*, S. 2, s. 247-263.
- Eraslan, Cezmi (2005), "Mudanya Mütarekesi", *İslam Ansiklopedisi*, C. 30, İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, s. 356-358.
- Ertan, Temuçin (2013), "Lozan Konferansı'nda Türkiye'yi Temsil Sorunu", *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 14, S. 53, s. 61-76.
- Ertan, Temuçin (2016), "Sevr ve Lozan Antlaşmaları Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 15, S. 58, s. 21-37.
- Eroğlu, Hamza (1985), "Şerefli Bir Tarih: Lozan", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 1, S. 3, s. 805-812.
- Gülen, Ahmet (2013), "Demokrat Parti Döneminde Lozan Algısı", *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 14, S. 53, s. 77-100.
- Kodal, Tahir (2006), "Lozan Barış Antlaşması ve Türk Kamuoyu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 22, S. 64-65-66, s. 215-244.
- Kodaman, Bayram (1989), "Lozan Antlaşması Hakkında Bir Değerlendirme", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 1, s. 6-12.
- Küçük, Cevdet (2009), "Sevr Antlaşması", *İslam Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, s. 1-5.
- Ökte, Sezai (2012), "Lozan Barış Konferansı Sürecinde İç ve Dış Kamuoyu Oluşturmaya Yönelik Faaliyetler", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 49, s. 127-178.
- Turan, Şerafettin (2003), "Lozan Antlaşması", *İslam Ansiklopedisi*, C. 27, İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, s. 214-217.
- Uygur, Fatma (2020), "Lozan Barış Antlaşması'na Dair Fransız Meclis Zabıtlarında İtirazlar ve İtirafılar", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 65, s. 147-180.
- Uzun, Hakan (2013), "Türk Heyeti'nin Lozan'a Gidişi ve Lozan Konferansı Öncesinde Avrupa'daki Faaliyetleri (5 Kasım 1922-20 Kasım 1922)", *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 14, S. 53, s. 329-350.

4. Tezler

- Gülcan, Oğuz, (2014), Fransız Kaynaklarına Göre Lozan Barış Konferansı'nda Fransa, (Basılmamış Doktora Tezi), *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü*.

5. Dijital Kaynaklar

- Barlas, Dilek, "Post-War Economies (Turkey)", *International Encyclopedia of the First World War*, Erişim Adresi: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/post-war_economies_turkey, Erişim Tarihi: 29.05.2021.
- Godden, Christopher, "Post-War Economies (Great Britain and Ireland)", *International Encyclopedia of the First World War*, Erişim Adresi: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/post-war_economies_great_britain_and_ireland, Erişim Tarihi: 29.05.2021.

History.com, "How Economic Turmoil After WWI Led to the Great Depression", Erişim Adresi: <https://www.history.com/news/world-war-i-cause-great-depression>, Erişim Tarihi: 02.06.2021.

History.com, "Treaty of Versailles", Erişim Adresi: <https://www.history.com/topics/world-war-i/treaty-of-versailles-1>, Erişim Tarihi: 02.06.2021.

Iber, Walter, "Post-War Economies (Austria-Hungary)", *International Encyclopedia of the First World War*, Erişim Adresi: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/post-war_economies_austria-hungary, Erişim Tarihi: 28.05.2021.

Le Bras, Stephane, "Post-War Economies (France)", *International Encyclopedia of the First World War*, Erişim Adresi: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/post-war_economies_france, Erişim Tarihi: 28.05.2021.

Rothermund, Dietmar, "Post-War Economies", *International Encyclopedia of the First World War*, Erişim Adresi: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/post-war_economies, Erişim Tarihi: 31.05.2021.